

Гапарова Ч.А.

**БАШТАЛГЫЧ КЛАССТАРДЫН ОКУУЧУЛАРЫНЫН ООЗЕКИ
ЖАНА ЖАЗУУ КЕП ИШМЕРДИКТЕРИН ӨНҮКТҮРҮҮЧҮ
ГРАММАТИКАЛЫК КӨНҮГҮҮЛӨРДҮН ТҮРЛӨРҮ**

Гапарова Ч.А.

**ВИДЫ ГРАММАТИЧЕСКИХ УПРАЖНЕНИЙ, РАЗВИВАЮЩИЕ
УСТНУЮ И ПИСЬМЕННУЮ РЕЧЕВУЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ
УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ**

Ch. Gaparova

**TYPES OF GRAMMATICAL EXERCISES THAT DEVELOP ORAL AND WRITTEN
SPEECH ACTIVITY OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS**

УДК. 373.3:801.8

Макалада орус тилдүү мектептердин башталгыч класстарынын «Кыргыз тили жана окуу» китебинде сөз түркүмдөрүн окутууга карата берилген көнүгүү-тапшырмалардын түрлөрү талдоого алынат. Окуучулардын оозеки жана жазуу кепин өнүктүрүүчү көнүгүүлөрдү жүргүзүүнүн талаптары белгиленип, аларга тиешелүү факты-материалдар башталгыч класстардын окуу китебинен далил катары келтирилет. Орус тилдүү мектептерге кыргыз тилин өтүүнүн максаты белгиленип, кыргыз тилинин грамматикасын үйрөтүүнүн өзгөчөлүгү жөнүндө сөз болот. Окуучулардын грамматикалык сабаттуулугу теориялык материалдар менен чектелбей, күндөлүк жашоо турмушунда жана түрдүү кырдаалдарда кыргыз тилинде эркин сүйлөй билүүсү жана туура жаза билүүгө жетишүү керектиги жөнүндө жыйынтыктар чыгарылат. Сөз түркүмдөрүн текстке байланыштыруу окутуу-үйрөтүүнүн өзгөчөлүктөрү белгиленет.

Негизги сөздөр: сөз түркүмдөрү, оозеки, жазуу, кеп ишмердиги, башталгыч класс, көнүгүү-тапшырмалар, окуу китеби, тилдик минимум, кептик минимум, текст.

В статье анализируются виды упражнений и заданий для обучения лексике в учебнике «Кыргызский язык и чтение» для начальной русскоязычной школы. Установлены требования к упражнениям на развитие устной и письменной речи, а соответствующие факты и материалы представлены в качестве свидетельства из учебника начальной школы. Определена цель перехода кыргызского языка в русскоязычные школы, а также обсуждены особенности преподавания грамматики кыргызского языка. Грамматическая грамотность учащихся не ограничивается теоретическими материалами, но необходимо уметь бегло говорить по-кыргызски и правильно писать в повседневной жизни и в различных ситуациях. Отмечены особенности обучения словесным группам применительно к тексту.

Ключевые слова: фразы, устная, письменная, речевая деятельность, начальная школа, упражнения, учебник, языковой минимум, словесный минимум, текст.

The article analyzes the types of exercises and tasks for teaching vocabulary in the textbook «Kyrgyz language and reading» for an elementary Russian-language school. Requirements for speaking and writing exercises are established, and relevant facts and materials are presented as evidence from a primary school textbook. The purpose of the transition of the Kyrgyz language to Russian-language schools is determined, and the features of teaching the

grammar of the Kyrgyz language are discussed. Students' grammatical literacy is not limited to theoretical materials, but it is necessary to be able to speak Kyrgyz fluently and write correctly in everyday life and in various situations. The features of teaching verbal groups in relation to the text are noted.

Key words: phrases, oral, written, speech activity, primary school, exercises, textbook, language minimum, verbal minimum, text.

Башталгыч класстарда кыргыз тилин окутуунун түрдүү маселелерине Э.Бердибаев, С.Турусбеков, К.Сартбаев, Б.Рысбекова, Б.Чокошева, А.Мураталиева, М.Райымбекова, С.Сакиева ж.б.у.с окумуштуулар атайын изилдөө иштерин жүргүзүп келишкен. Башталгыч класстардын окуучуларынын кеп ишмердүүлүгүн өнүктүрүү маселеси учурда актуалдуулугун жогото элек. Бул багытта тиешелүү иштер аткарылып жатканы менен усулдук колдонмо материалдардын дале жеткиликтүү эместиги маалым. Ал эми башталгыч класстардын окуучуларынын оозеки жана жазуу кеп ишмердүүлүктөрүн илимий-методикалык жактан иликтөөгө окумуштуулар С.Рысбаев, Б.Чокошевдер кайрылышкан. Бирок оозеки жана жазуу кеп ишмердүүлүгүн өнүктүрүүгө негизделген көнүгүү тапшырмалардын окуу китептеринде берилилишин талдоого алган иликтөөлөр колго алына элек. Учурда окуу китептерин түзүүгө жаңы талаптар коюлуп жаткандыктан орус тилдүү башталгыч класстардын «Кыргыз тили жана окуу» китептери текстке байланыштуу окутуунун негизинде түзүлгөн. Окумуштуу С.Рысбаев белгилегендей, «текст – кеп ишмердүүлүгүнүн продуктысы» [6, 188-б.]. Ошондуктан башталгыч класстарда грамматикалык материалдарды тексттердин негизинде окутууга басым жасалууда. Биз төмөндө башталгыч класстардын окуучуларынын оозеки, жазуу кеп ишмердиктерин өнүктүрүүчү грамматикалык көнүгүүлөрдүн түрлөрүнүн окуу китебинде беришин талдоого алмакчыбыз.

Изилдөөнүн материалдарын орус тилдүү башталгыч класстардын «Кыргыз тили жана окуу» китептеринде сөз түркүмдөрүн окутууга байланыштуу окуучулардын оозеки жана жазуу кеп ишмердүүлүктөрүн өнүктүрүүчү көнүгүү тапшырмалар түздү.

Иликтөө ишин жүргүзүүдө талдоо жана салыштырма методдор колдонулду.

Учурдагы билим берүү системасындагы өзгөрүүлөр окуу программаларына да таасир тийгизүүдө. Натыйжада окуу программаларындагы өзгөрүүлөрдү эске алуу менен сонку мезгилдерде окуу китептеринин мазмунуна да өзгөрүүлөр киргизилди. Ал өзгөрүүлөр катары окутуудагы компетенттүүлүк маселесинин күн тартибине эсептелет. Мына ушул маселеге байланыштуу орус тилдүү мектептер үчүн кыргыз тили окуу китептерин кайрадан мазмундук жактан өзгөртүп түзүү маселеси жаралды. Анткени окуу китептери бүтүндөй окуу жараянын жүргүзүүнүн куралы экендиги талашсыз.

Белгилүү болгондой, кыргыз тили мамлекеттик тил катары идеологиялык мааниге ээ. Ошол эле учурда кыргыз тили окуу китеби кыргыз тилинин өнүгүшүнө таасир этет жана өзүнө чоң милдетти тагып отурат. Ал – башка улуттун балдарына кыргыз тилин үйрөтүү.

Элибизде: «Канча тил билсең, ошончо дил билесиң», - деген макал бар. Анын сыңарындай, башка улуттун өкүлдөрүнүн кыргыз тилин билиши бул кыргыз улутунун рухун, дилин, маданиядын түшүнүп, ошол улутка карата сый-урматтын ойгонушуна, алака мамиленин артышына алып келет. Ошондуктан тил үйрөтүү максатында кыргыз тили окуу китептерин түзүүдө алардын практикалык максатын көздөп, мазмундуу жана сапаттуу чыгаруу учурдун талабы.

Орус тилдүү мектептердин башталгыч класстарынын кыргыз тили окуу китептерин түзүүдө лексика-грамматикалык материалдар берилгенби? деген суроо жаралышы мүмкүн. Сөзсүз түрдө тил үйрөтүү лексика-грамматикалык материалдарсыз жүргүзүлбөйт. Анткени тилдин өзөгү лексика-грамматикалык каражаттардан турат. Ал каражаттарды туура колдонуу аркылуу гана биз кеп ишмердүүлүгүн, же болбосо коммуникацияны ишке ашыра алабыз.

Окуу китептериндеги лексика-грамматикалык материалдардын окуу китептеринде берүү окуучулардын тилдик жана коммуникативдик компетенттүүлүктөрүн калыптандыруу максатын көздөйт.

Тилдик компетенцияны калыптандыруу максатында лексика-грамматикалык материалдар кандайча берилет? - деген суроого жооп издеп көрөлү. Окуу китебинде лексика-грамматикалык темаларды үйрөтүүдө төмөнкүлөргө көңүл бурулат:

- тилдин теориясын таанытуу;

«Кыргыз тили жана окуу» китебиндеги теориялык материалдар «эсине тут» деген циклде схема же таблица түрүндө берилген. Алсак:

Эсине тут!

Созулма үндүүлөр –аа, -оо, -өө, -уу, -үү, -ээ

(30-бет, 3-класс)

Эсине тут!

Кандай? → даамдуу
→ мөмөлүү
→ тоолуу

(48-бет, 4-класс)

- адабий тилдин нормасын үйрөтүү;

2-класстын окуу китебинде ар бир жаңы темада фонетикалык көнүгүү-тапшырма берилген. Ал көнүгүүлөр аркылуу окуучулардын фонетикалык жактан тил жатыктыруу иштери жүргүзүлөт.

Мисалы:

1. Жаңылмачты окуп, тилиңерди жатыктыргыла.

Асманда ак булут,

Асманда туруп,

Жамгырын төктү куюп. (А.Муратов).

2. Жаңылмачтагы белгиленген сөздүн айтылышын жазгыла. (56-бет)

- лексикалык кор жөнүндө түшүнүккө ээ кылуу;

Мугалим ар бир сабагында жаңы сөздөрдү үйрөтүүгө, аларды кебинде колдоно алышына басым жасайт. Ошондуктан 1-класстан 4-класска чейин окуучу 2500, 2800 сөздү үйрөнүп, алардын ичинен 2000 сөздү кебинде колдоно алуу деңгээлине жеткизүү шарт [караңыз: 13].

- тилдин грамматикалык формасын үйрөтүү;

Тилдерде теориялык материалдардын эрежелениктамалары окшош болгону менен, грамматикалык формалары ар түрдүү болушу мүмкүн. Ошого жараша тилдин морфологиялык жана синтаксистик материалдары боюнча көнүгүү-тапшырмалар аткарылат. Алсак, кыргыз, орус тилдериндеги жөндөмөлөрдүн айырмачылыктарын (мисалы: жатыш жөндөмөсү кыймыл-аракеттин же заттын ордун билдирсе, орус тилинде творительный падеж кыймыл-аракеттин бир нерсе же кимдир бирөөнүн жардамы менен аткарыларын билдирет: отунду балта менен чапты.), кыргыз тилинде орус тилиндегидей частица жана предлогдор колдонулбастыгын, алардын ордуна мүчөлөрдүн колдонулушун, сүйлөмдөгү сөздөрдүн орун тартибин

ж.б.у.с. грамматикалык формаларды мугалим үйрөтөт.

Бул багытта 4-класстын «Кыргыз тили жана окуу» китебинен төмөнкү көнүгүүнү мисал келтирели:

5-көнүгүү. *Көп чекиттин ордуна -ып мүчөсүн коюп жазгыла.*

Отун араала... жатат, балта менен жар... жатат. Үйгө суу ал... келе жатат. Айдай эжем экөөбүз короону шыпыр... жатабыз. Айылга келип таенеме жардам бер... жатабыз. Короодогу гүлдөрдү сугар... жатабыз. Нургүл куурчактын кийимин жуу... жатат. Мен Айгүлдүн туулган күнүнө белек ал... жатам. (67-бет).

6. Сүйлөм түзүлө

Грипптен, сактайт, эмнелер?

Ден соолукка, пайдасы, кандай, анын, бар?

Көздөн, эмнени, жаш, чыгат, аарчып жатканда?

Эфир, зыяндуу, майлары, өлтүрөбү, бактерияларды?

Жыты, тарайбы, абага? (95-бет).

- тилдик формаларды талдай алууга үйрөтүү;

Тилдик формалар катары мүчөлөрдү алсак болот. Же болбосо тиешелүү тыбыштардын өзгөрүшүнө талдоо жүргүзүүнү мисал келтирүү жетиштүү.

- сөздүктөр менен иштей алууга үйрөтүү;

Окуу китебинде берилген ар бир текст боюнча сөздүктөр менен иштөө жүргүзүлөт. Сөздүктөр менен иштөөнүн оптималдуу жолу – анын котормосу менен тааныштыруу. Бул максатта жаңы сөздөр орус тилиндеги котормосу аркылуу түшүндүрүлөт. Ошол эле учурда текстти окуп, текстти да которуу иштери аткарылат. Бул аркылуу окуучу сөздөрдүн маанисин жана алардын текст түзүүдөгү маанисин толук билүүгө жетишишет.

- орфографиялык сабаттуулукка үйрөтүү.

Бул максатта ар бир сабакта тиешелүү көнүгүү-жумуштары аткарылат. Мисалы, 3-класстын окуу китебинен:

3. Үндүүлөрдү коюп, сүйлөмдөрдү жазгыла.

1. Биздин к_р_д_ кичинекей балдар ойноп ж_т_ш_т_.

2. Кыргызстанда к_п_т_н_к_д_р_ бар.

3. Сабактан кийин 10 м_н_тт_к_тананис.

4. Жайл_дон кымыз ичтик. (74-бет)

Орус тилдүү мектептерде кыргыз тилин окутуунун негизги максаты – балдарды күндөлүк жашоо тиричилигинде, түрдүү кырдаалдарда кыргыз тилинде эркин сүйлөй алууга жана сабаттуу жаза алышына үйрөтүү. Бөтөн тилди үйрөнүү аркылуу окуучуларда ошол элдин үрп-адатын, салт-санасын, тарыхын, рухий дөөлөттөрүн үйрөнүп, ошол улутка карата сый-

урматы калыптанат. Ошол улутту урматтоо маданияты жаралып, толеранттуулукка үйрөнөт. Улуттар аралык түшүнүшүү, тил табышуу, жакындашуу сыяктуу мамилелер калыптанат. Эң негизгиси бири-бирин туура түшүнүп, улуттар ортосундагы карым-катнашты жакшы жолго салууга негиз болот. Ал эми кыргыз тилинде жазылган ырларды, тексттерди көркөм окуу менен окуучулар көркөм чыгармаларды окуунун техникасын үйрөнөт жана окуу маданияты жогорулайт.

Учурда мектептерде кыргыз тилинин теориялык маселелерин практикалык максатта өздөштүрүшөт. Атап айтканда, фонетикада тыбыштардын туура айтылышын, тамгалардын туура жазылышын, лексикада сөздөр, алардын түрдүү маанисин, морфологияда мүчөлөрдүн жалгануусун, синтаксисте сүйлөмдөгү сөздөрдүн ордун ж.б.у.с. тилдик материалдарды өтүп, аларды кебинде колдонууга жетишишет жана өз тили менен салыштыруу мүмкүнчүлүгүнө ээ болушат.

Учурда тил үйрөнүү үчүн мектеп окуучулары сөзсүз билүүгө тийиш болгон тилдик, коммуникативдик минимумдар аныкталгандыгы белгилүү. Ал минимумдар деңгээлдерге ылайык конкреттүү бөлүштүрүлгөн. Бул багытта атайын эмгектер жаралып, тиешелүү иликтөөлөр жүргүзүлүп жаткандыгы белгилүү [караңыз: 4]. Окумуштуу С.Рысбаевдин эмгегине таянуу менен, биз төмөндө сөз түркүмдөрүн текстке байланыштуу окутууда окуучулардын оозеки жана жазуу кеп ишмердиктерин өнүктүрүүчү көнүгүү-тапшырмалардын түрлөрүнүн «Кыргыз тили» окуу китебинде берилишин талдоого алабыз.

1. Маалыматтык же репродуктивдүү деңгээлдеги көнүгүү-тапшырмалар. Бул деңгээлде берилген көнүгүү-тапшырмалары кыргыз тилиди үйрөтүү боюнча стандарттан сырткары чыкпайт, талап-өлчөмү сакталат. Окуучулар жөнөкөй тапшырмаларды аткарышат, берилген суроолорго жооп бере алышат. Окуучулардын грамматикалык эрежелерди же кайсыл бир сөздөрдү эсинде сактоо, кайра аны айтып берүүсү сыяктуу иш-аракеттер аткарылат. Демек, окуучулардын тема боюнча маалыматтуулугу, ал жөнүндө берилген суроолорго жооп бере алуусу текшерилип, окуучуларды суроо жана баалоо сыяктуу иштер алып барылат. Мисалы, башталгыч класстарда сөз түркүмдөрү, анын лексика-грамматикалык табияты окуучуларга толук өтүлбөгөнү менен, ал сөз түркүмдүн берген суроолору боюнча жана ага жооп берүүчү сөздөрдү үйрөнүү менен тилдик материалдарды тексттердин негизинде үйрөнүшөт.

Окуучулардын суроо бере билүүсү жана тиешелүү суроолорго ылайыктуу жооп таба билүүсү аталган деңгээлдеги көнүгүүлөрдү аткаруудагы негизги ишмердик болуп саналат. Айрыкча окуучуларды сөз

түркүмдөрүнүн суроолору менен тааныштыруу жана тиешелүү суроолорго ылайык сөздөрдү өздөштүрүүсү, ошондой эле, алардын өздөрүнө да суроо бере билүү көндүмдөрүн калыптандыруу боюнча көнүгүү жумуштары 3-класста көбүрөөк аткарылат. Мисалы, 10-сабакта «Кандай, кайда?» деген грамматикалык материал «Үй-бүлө майрамдары» деген темага ылайык өтүлөт. «Кыргыз тили жана окуу» [1] китебинде буга байланыштуу төмөнкүдөй көнүгүү берилген:

Текстти окугула. Кандай? деген суроого жооп берген сөздөрдү тапкыла.

2. Колдонуу деңгээлиндеги көнүгүү-тапшырмалар. Бул деңгээлдеги көнүгүү-тапшырмаларда, аты айтып тургандай эле, окуучулардын үйрөнгөн эрежелерди, сөздөрдү, сөз мүчөлөрүн ж.б.у.с. практика жүзүндө колдоно алуусуна басым жасалат. Башкача айтканда, окуучулардын алган билимдерин, үйрөнгөн материалдарын практикада колдоно билүүгө үйрөтүүчү көнүгүү-тапшырмалар сунушталат. Башталгыч класстардын окуучуларынын үйрөнгөн тилдик материалдарын оозеки-жазуу кеп ишмердигинде колдонуп пайдалана алуусу текшерилет. Мисалы, 4-класстын «Кыргыз тили жана окуу» [2] китебинде бул багытта төмөнкүдөй мазмундагы көнүгүүлөр берилген:

Тиешелүү мүчөлөрдү коюп жазгыла. Белгиленген сөздөрдү уңсу, мүчөгө ажыраткыла. Көп чекиттин ордуна тиешелүү мүчөлөрдү коюп жазгыла. Геометриялык фигураларды атагыла. Алардын канча жагы, канча бурчу бар? Сүйлөшүүнү уланткыла.

3. Проблемалык-эвристикалык деңгээлдеги көнүгүү-тапшырмалар. Мындай деңгээлдеги көнүгүү-тапшырмаларда проблемалуу суроолор коюлуп, бир топ жогорку деңгээлдеги иш-аракеттер аткарылат. Башкача айтканда, сүйлөмдөр менен, диалогдор менен жана тексттер менен иштөө сыяктуу жумуштар жүргүзүлөт. Мындай тапшырмалар башталгыч класстын окуучуларынын ой жүгүртүүсүн өнүктүрүп, берилген тапшырмаларды чыгармачылык менен аткаруусуна түркү болот. Үйрөнгөн жана калыптанган көндүмдөрү аркылуу жаңылыктарды издеп табууга жетелеген көнүгүү-тапшырмалар аткарылат.

Биздин иликтөөбүздө мындай көнүгүү-тапшырмалар көбүнчө 3-4-класстын окуу китебинде берилгендиги аныкталды. Тактап айтканда, мындай көнүгүү жумуштары окуу китебинде берилген тексттердин мазмунун өздөштүрүүгө байланышкан суроолордо кездешет. Алсак, 3-класстын окуу китебинде [1] «Ноороз майрамы» деген текстти өздөштүрүү үчүн берилүүчү суроолордун ичинде «Силер Ноорозда кантип майрамдайсыңар?», «Жазгы каникул» деген текстти өздөштүрүү максатындагы суроолордун

ичинде «Сен жазгы Ысык-Көлдү көрдүң беле? Айтып бер» деген суроолор берилген. Негизинен, окуу китебиндеги тексттердин соңунда берилген суроолордун акыркысы окуучулардын текстке негизделген, бирок өз жашоосуна байланыштуу суроолор болуп саналат.

4-класстын «Кыргыз тили жана окуу» [2] китебинде кээде тексттен соң, андагы мазмунга карата «Өз оюңарды айткыла?» деген суроолор да камтылган. Мындай суроолор окуучуларды ой жүгүртүүгө жетелеп, алардын кыргызча оозеки пикирлешүүгө негиз болуучу тапшырмалардан болуп саналат.

4. Чыгармачылык деңгээлдеги көнүгүү-тапшырмалар. Мындай көнүгүүлөрдү жогорку деңгээлде аткарылуучу көнүгүү катары баалоого болот. Анткени берилген тапшырмалар аркылуу окуучуларга проблеманы чечүү жана чыгармачылык изилдөө иштери жүргүзүү талабы коюлат. Негизинен, окуучулардын теориялык билимдери аркылуу маселе жөн чечилбестен, андан ары чыгармачылыгын өнүктүрүү жагына басым жасалат. Биздин пикирибизче, окуу китебинде берилген көнүгүү жумуштары да, окуучулар ээ болуучу тилдик жана коммуникативдик минимумдар ушул деңгээлдин талабына ылайык түзүлүүсү керек.

4-класстын «Кыргыз тили жана окуу» китебинде бул багытта төмөнкүдөй көнүгүү жумуштары берилген:

Досуңа өз үй-бүлөңдү тааныштыр.

Үлгү: Бул менин атам. Аты – Бахтияр. 42 жашта. Атам фирманын жетекчиси. Бош убактысында шахмат ойногонду жакшы көрөт. А бул апам... [2, 44-б.].

«Күз мезгили» тексти «Этиштин терс формасы» деген грамматикалык тема менен биргеликте өтүлөт. Бул темаларды өтүүдө төмөнкүдөй тапшырма берилген:

Улантын жазгыла. «Күз мезгили»

Азыр күз мезгили. Күн салкын. Асманда... [2, 38-б.].

Кыргыз телекөрсөтүүсүнүн кечки программасын айтып бергиле.

Үлгү: Саат тогуздан тогуз жарымга чейин жаңылыктар [2, 108-б.].)

Сөз түркүмдөрүн башталгыч класстардын орус мектептеринде үйрөтүүнүн өзгөчөлүктөрү бар. Биринчиден, сөз түркүмдөрү текстке байланыштуу өтүлөт. Анткени ал практикалык максатты көздөйт. Экинчиден, сөз түркүмдөрү окуучулардын сөзүн өстүрүү максатында үйрөтүлөт. Үчүнчүдөн, сөздөргө суроо кое билүү жана суроолорго жооп бере алуу мүмкүнчүлүгүнө ээ кылуу максаты көздөлөт. Төртүнчүдөн, грамматикалык материалды өздөштүрө алуу

мүмкүнчүлүгү эске алынуу менен аларга тиешелүү түрдүү тексттер окуучулардын чөйрөсүн ылайык тандалып алынган. Бешинчиден, сөздүк иштери тексти түшүнүүгө байланыштуу жүргүзүлүп, грамматикалык материал текст менен биргеликте алып барылат. Алтынчыдан, окуучулар сөз түркүмдөрүн тексттер аркылуу коммуникациялык мүнөздө үйрөнүүгө жетишет. Башкача айтканда, окуучулардын сөз түркүмдөрү жөнүндөгү билим, билгичтик, көндүмдөрү жашоо турмуштун түрдүү учурларында, кырдаалдарга ылайык кыргыз тилинде эркин сүйлөп жана туура жаза билүүсүнө өбөлгө боло алат.

Белгилүү окумуштуу педагог С.Рысбаев тил үйрөтүүнүн европалык стандартына таянып, ата ме-кендик башталгыч мектептер үчүн тилди үйрөтүүнүн моделин сунуш кылган. Ал тиешелүү деңгээлдерге класстарды киргизип, аларга тил үйрөтүүнүн максатына ылайык иш алып баруунун көрсөткөн. Алсак, 1-класс **A1 карапайым деңгээлге кирет да, аны кыргыз тилин үйрөнүүгө багыттоочу мезгил** деп атаган. A1.1. - **баштапкы деңгээлге 2-3-4-классты** киргизип, аны **тилдик, ошондой эле сүйлөшүү көндүмдөрүнө машыктыруу мезгили** деп атаган [4, 39-б.].

Изилдөөбүздө окутуу орус тилинде жүргүзүлгөн башталгыч класстарда кыргыз тилинин сөз түркүмдөрүн текстке байланыштуу окутууда «Кыргыз тили жана окуу» китебинде берилген грамматикалык көнүгүүлөрдүн жогоруда аталган түрлөрүнүн ичинен проблемалык-эвристикалык деңгээлдеги көнүгүү-тапшырмалардын 3-4-класстардын окуу китебинен гана орун алгандыгын байкай алдык. Демек, кыргыз тилинин сөз түркүмдөрүн орус тилдүү башталгыч класстардын окуучуларына үйрөтүү окумуштуу С.Рысбаев түзгөн окуучуларга тил үйрөтүүнүн моде-

лине ылайык келери байкалды. Анткени бул деңгээлдерден өткөн окуучу заттын атын, сын-сыпатын, санын, кыймыл-аракетин билдирген сөздөрдү оозеки жана жазуу кебинде колдонуп, аларга тиешелүү мүчөлөрдү туура улап, күндөлүк жашоо турмушунда кыргызча сүйлөй алууга жетишишет.

Адабияттар:

1. Буйлякеева Р.К., Момункулова З.К., Алыпсарова А.Р. Кыргыз тили жана окуу. - 3-кл.: Окутуу орус тилинде жүргүзүлгөн мектептер үчүн. - Б.: KIRland, 2015. - 108 б.
2. Буйлякеева Р.К., Момункулова З.К., Алыпсарова А.Р. Кыргыз тили жана окуу: Окутуу орус тилинде жүргүзүлгөн мектептердин 4-кл. үчүн окуу китеби. - Б.: Аркус бас., 2015. - 183 б.
3. Кенчиева Ч.Ж., Сарылбекова, З.С. Кыргыз тили жана окуу. - 2-кл.: Орус тилдүү мектептер үчүн. - Б.: Альмерия, 2013. - 103 б.
4. Рысбаев С.К. Кыргыз тилин экинчи тил катары окутуунун деңгээлдик системасы жана ага коюлуучу дидактикалык талаптар: Мектеп мугалимдери жана усулчулар үчүн окуу куралы. - Б.: Аль Салам, 2012. - 96 б.
5. Рысбаев С.К. Окуу кыргыз, орус, өзбек, жана тажик тилдеринде жүргүзүлүүчү мектептердин Кыргыз тили жана окуу» китептеринин мазмунуна коюлуучу дидактикалык жана методикалык талаптар. - Б., 2013. - 25 б.
6. Рысбаев С. Кыргыз тилин экинчи тил катары окутуунун теориялык жана практикалык маселелери. - Б., 2014. - 314 б.
7. Чокошева Б.С. Башталгыч класстарда кыргыз тилин текстке байланыштуу окутуунун технологиясын моделдештирүү: Пед.ил.док. ...дисс. - Б. 2017. - 354 б.
8. Сулайманкулова Ж.К., Мадимарова Р. Необходимость этнопедагогизации учебно-воспитального процесса в вузе. Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. 2019. №. 12. С. 243-246.
9. Урманбетова А.А. Диалогическая речь как одна из основных форм речевого общения. Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. 2017. №. 11. С. 242-243